

УДК 37.03:37(09)

**ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В ЗАПОРІЗЬКОМУ
КРАЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ М. КОРФА****Сєводнєва К. О.**

Класичний приватний університет, Україна, Запоріжжя

Розкрито значення педагогічної концепції М. Корфа для становлення й розвитку народної освіти в запорізькому краї; висвітлено наукові погляди на роль особистості видатного педагога та його діяльності в історії теорії та практики сільської школи; проаналізовано окремі історичні моменти щодо започаткування земської школи в Олександрівському повіті Катеринославської губернії другої половини XIX ст.; узагальнено наукові підходи до вивчення освітнього процесу в запорізькому краї; конкретизовано теоретичні уявлення щодо тенденцій розвитку народної освіти на запорізьких землях.

Ключові слова: запорізький край, земська школа, народна освіта, педагогічна діяльність, розвиток, становлення.

Сєводнева Е. О. Проблема развития народного образования в запорожском крае сквозь призму педагогической концепции Н. Корфа / Классический приватный университет, Украина, Запорожье

Раскрыто значение педагогической концепции М. Корфа для становления и развития народного образования в запорожском крае; изложены научные взгляды на роль личности выдающегося педагога и его деятельности в истории теории и практики сельской школы; проанализированы отдельные исторические моменты относительно начала земской школы в Александровском уезде Екатеринославской губернии второй половины XIX века; обобщены научные подходы к изучению образовательного процесса в запорожском крае; конкретизированы теоретические представления о тенденциях развития народного образования на запорожских землях.

Ключевые слова: запорожский край, земская школа, народное образование, педагогическая деятельность, развитие, становление.

Sevodneva E. O. The problem of development of education in Zaporizhzhya region through the prism of the pedagogical concept N. Korff / Classic private University, Ukraine, Zaporozhye

The value of the pedagogical concept of M. Korf to the formation and development of public education in the Zaporozhye region; presented scientific views on the role of the outstanding personality of the teacher and his activities in the history of the theory and practice of rural schools; analyzed certain historical moments relative to the beginning of Zemstvo

schools in Alexander County Ekaterinoslav province in the second half of the XIX century; generalises scientific approaches to the study of the educational process in the Zaporozhye region; specified theoretical understanding of the development trends in public education at the Zaporozhye land.

Keywords: Zaporozhye region, rural school, education, teaching activities, development, formation.

Вступ.

Консолідувати націю, зміцнити національну самосвідомість можливо лише за умови сподвижництва й активної участі в цьому процесі освічених людей. У контексті реформування змісту і форми освіти на сучасному етапі розбудови української держави, як і в інші періоди її розвитку та наукових досліджень в царині педагогіки, актуальним є питання критичного використання спадщини минулого й історичного досвіду вирішення освітянських проблем.

Народна освіта на Запоріжжі розпочала свій розвиток під впливом різних історичних каталізаторів, зокрема: дії наказів, постанов і Статуту навчальних закладів Російської імперії; суттєвих змін в економічній, соціальній, культурній сферах; діяльності видатних постатей у царині педагогіки постатей періоду кінця XVIII–XIX ст. (К. Ушинський, Я. Новицький, М. Корф та ін.) та їхньої значущої участі в навчальному процесі запорізького краю тощо.

Окремі аспекти проблеми освіти в запорізькому краї досліджували історики О. Бондарчук, Б. Бровко, Ю. Іващенко А. Карагодін, Ф. Турченко та ін. Однак питання становлення й подальшого розвитку народної освіти, зокрема сільських шкіл на Запоріжжі, з позиції педагогіки, залишилися майже недослідженими.

Формулювання мети статті та завдань.

Мета статті – розкрити значення педагогічної концепції М. Корфа для становлення й розвитку народної освіти в запорізькому краї; висвітлити наукові погляди на роль особистості видатного діяча та його діяльності в історії теорії і практики сільської школи.

Завдання статті: проаналізувати окремі історичні моменти щодо започаткування земської школи в Олександрівському повіті Катеринославської губернії другої половини XIX ст.; узагальнити наукові підходи до вивчення освітнього процесу в запорізькому краї; окреслити положення педагогічної концепції М. Корфа в контексті розвитку народної освіти на Запоріжжі.

Виклад основного матеріалу статті.

Як відомо з історичних досліджень, наприкінці XVIII ст. поміщики, представлені в Запорізькому краї в основному колишньою запорізькою старшиною, намагалися дати освіту своїм дітям: дівчат просто навчали читати й писати, а хлопців намагалися відправити до

пансіонів та гімназій, при нагоді запрошували іноземців, за нестачі коштів – до дячків, які навчали грамоти та основних правил арифметики. Хоча молодь і вважала, що освіта потрібна лише німцям і попівським дітям, але за звичкою продовжували відправляти дітей на навчання до Катеринослава, Харкова, Москви [1].

Виникла потреба створити свої школи, в Олександрівському повіті (сьогодні – Запорізька область). Ініціативу створення освітніх установ у запорізькому краї взяла на себе держава. Так, у 1770 р. в Олександрівській фортеці було відкрито першу школу для солдатських дітей віком від 7 до 15 років – під назвою «батальйонна», що проіснувала до початку XIX ст. Учні в школі навчали за спеціальною програмою: порядок військової служби, військові устави, грамота, арифметика, барабанний бій, гра на флейті. Відповідальним за порядок й організацію навчання був комендант фортеці. У школі одночасно навчалося 15–20 дітей. Школа проіснувала до початку XIX ст. 12 березня 1808 р. в Олександрівську було відкрито повітове училище, при якому незабаром почало діяти приходське училище як підготовчий клас для вступу до повітового. У 1823 р. в Олександрівську було два повітові училища. У середині XIX ст. додався ще й пансіон благородних дівиць. На цей час у цих трьох навчальних закладах навчалося 113 дітей. У 40-х роках XIX ст., чи не вперше в Російській імперії, поміщик Олександрівського повіту Д. Т. Гнедін відкрив у своєму маєтку народну школу для кріпаків [1, с. 40].

У 1867 році в селі Олександрівці (маєток Д. Г. Гнедіна) Олександрівського повіту Катеринославської губернії було відкрито першу в країні земську школу. Слідом за нею з'явилися земські школи у селах Врем'євці, Залив'янці, Наталівці, Орестополі, Петрівці (Строгоново). З ініціативи й організації М. Корфа –найяскравішого представника педагогічної думки й ініціатора народної освіти в запорізькому краї другої половини XIX ст. – почали відкриватися нові дешеві й короткотермінові школи з навчальним курсом на три зими, з трьома відділеннями, які одночасно вів один учитель, в одній класній кімнаті. Ці школи стали називатися земськими, а в народі – «корфівськими». Перші земські школи в Олександрівському повіті були відкриті в селах Гуляйполі й Санжарівці у 1868 році [3, с. 21].

Як зазначає О. Бондарчук, у другій половині XIX ст. Запорізький край стає осередком розвитку освіти, поширення педагогічних технологій та підготовки педагогічних кадрів. Це стало результатом земської реформи, адже земствам було доручено опікування освітою. Земства розуміли, що розвиток освіти є запорукою подальшого розвитку суспільства [1].

Найактивнішим земським діячем був барон М. Корф, який став ініціатором учительських з'їздів (у 1867 р. перший такий з'їзд було

проведено в Гуляйполі). З'їзд проходив чотири з половиною дні. За цей час учителі, завчасно виділені та підготовлені М. Корфом, дали одинадцять зразкових уроків за навчальними програмами народної школи. Кожен урок піддавався аналізу – критичній оцінці учасників з'їзду, після чого член училищної ради, організатор з'їзду М. О. Корф висловлював авторитетну думку про «ті начала педагогіки, з яких наочно випливали на з'їзді способи навчання» [2]. У з'їздах брали участь учителі з усієї імперії; мета з'їздів: покращити підготовку вчителів для земських шкіл, поділитися своїм досвідом, вирішити питання з придбанням навчальних книжок тощо. Але в умовах царського самодержавства такі зібрання було заборонено. Тоді Корф почав проводити їх у своєму маєтку в Нескучному [4].

Як зазначають автори життєпису М. Корфа, в 1872 році в запорізькому краї уже було 100 шкіл (18 із них відійшло до Маріупольського повіту). За прикладом Олександрівського повіту земські школи відкривалися у Бердянському і Мелітопольському повітах.

Педагог М. Корф стверджував, що «справді вільним може бути лише розвинений і освічений народ, свідомий своїх прав і своєї гідності» [3, с. 4]. Створення шкіл його за ініціативою «потребувало грошей, вчителів, підручників. Перше асигнування Олександрівського повітового земства на народну освіту складало 800 карбованців і, щоб їх отримати, треба було володіти красномовністю Корфа. А ще він зумів заразити своїм ентузіазмом багатьох людей. Місцеві поміщики, жертвуючи на цю справу і свій час, і свої гроші, почали охочіше ставати опікунами шкіл. Сільські товариства, які втратили віру в користь попередньої школи, і, з недовір'ям сприйнявши новий почин, незабаром почали добровільно обкладати себе шкільним податком від 15 до 45 копійок на ревізьку душу. Організувавши школу в селі Нескучному, М. О. Корф запрошував усіх зацікавлених осіб ознайомитись з нею. Першими прийшли місцеві селяни. Вони бачили, як і чому навчають їхніх дітей, після чого охоче погоджувалися нести витрати і на школу, і на вчителя» [3, с. 13].

У школах викладали Закон Божий, читання, письмо, арифметику. Разом з земськими у краї існували одно- і двокласні початкові школи, вищі початкові училища, з 80-х років – церковно-приходські школи. Свої власні школи та центральні училища були у молочанських німецьких колоніях (з 1866 р. введено вивчення російської мови). Свої школи створювали болгари, у 1875 р. навіть відкрили для підготовки вчителів болгарське Преславське училище у Бердянському повіті [1].

Одним із перших у царській Росії М. Корф виступив з вимогою загального обов'язкового початкового навчання рідною мовою, що було визначальною рисою його педагогічної концепції. Барон Корф першим у запорізькому краї поставив питання про створення середньої школи-

гімназії і ремісничого училища. Педагог рекомендував учителям частіше використовувати наочність, картини і таблиці, а також малюнки, які зробили самі учні чи вчитель.

Загалом розвиток початкової освіти у XVIII–XIX ст. (в тому числі й на території Олександрівського повіту Катеринославської губернії) характеризувався, з одного боку, зародженням масової народної школи, поступовим розширенням її мережі, доповненням її закладами нового типу (зразковими, міськими, технічними, ремісничими училищами, церковнопарафіяльними школами духовного відомства); з іншого – гострою постановкою питання підготовки вчителя для народної школи; підпорядкуванням більшості повітових і парафіяльних училищ та початкових шкіл не Міністерству народної освіти, а іншим міністерствам та відомствам, для яких освіта народу була справою другорядною; заборонаю викладання рідною мовою тощо [5].

Висновки.

Узагальнивши підходи до вивчення освітнього процесу в запорізькому краї наукові погляди на роль особистості видатного діяча та його діяльності в історії теорії і практики сільської школи, проаналізувавши певні історичні моменти щодо започаткування земської школи в Олександрівському повіті Катеринославської губернії другої половини XIX ст. та окресливши окремі положення педагогічної концепції М. Корфа в контексті розвитку народної освіти на Запоріжжі, можна зробити висновок, що педагогічна діяльність М. Корфа, який сформувався як педагог завдяки передовим ідеям К. Ушинського, суттєво вплинула на становлення та розвиток освіти в запорізькому краї. Барон Микола Олександрович Корф – автор багатьох методичних посібників для народного вчителя та підручників для початкового навчання, М. Корф був активним організатором учительських з'їздів; створив особливий тип земської трирічної школи, уроки в якій проводилися одним учителем одночасно з учнями трьох класів, розробив детальні плани таких занять; рекомендував учителям частіше використовувати наочність, в тому числі виготовлену власними руками.

Особливе значення М. Корфа в розвитку освіти в XIX ст., зокрема – на теренах сучасної Запорізької області, полягає в тому, що педагог одним із перших у цаській Росії виступив з вимогою загального обов'язкового початкового навчання рідною мовою, а також першим у запорізькому краї поставив питання про створення середньої школи-гімназії і ремісничого училища.

Література:

1. Бондарчук О. А. *Розвиток освіти в запорізькому краї (кінець XVIII–XIX століття)* / О. А. Бондарчук // *Наукові праці історичного*

факультету Запорізького національного університету, 2010. – Вип. XXVIII. – С. 39–41.

2. Державний архів Запорізької області: ф. 56, оп. 1, spr. 6, ark. 97.

3. Кушніренко І., Жилінський В. Барон Микола Олександрович Корф. Одержимий з провінції / І. Кушніренко, В. Жилінський. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2010. – 221 с.

4. Пуха І. В. Народний просвітитель / І. В. Пуха. – Индустриальное Запорожье. – 14 липня 1984 року.

5. Репко І. П. Організація контролю за навчальною діяльністю учнів народних шкіл України у другій половині ХІХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. П. Репко. – Житомир, 2008. – 20 с.

References:

1. Bondarchuk O. A. Rozvytok osvity v zaporizkomu krai (kinets XVIII–KhKh stolittia) / O. A. Bondarchuk // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, 2010. – Vyp. XXVIII. – S. 39–41.

2. Derzhavnyi arkhiv Zaporizkoi oblasti: f. 56, op. 1, spr. 6, ark. 97.

3. Kushnirenko I., Zhylynskyi V. Baron Mykola Oleksandrovych Korf. Oderzhymyi z provintsii / I. Kushnirenko, V. Zhylynskyi. – Zaporizhzhia: Dniprovskyi metalurh, 2010. – 221 s.

4. Pukha I. V. Narodnyi prosvitytel / I. V. Pukha. – Yndustrialnoe Zaporozhe. – 14 lypnia 1984 roku.

5. Repko I. P. Orhanizatsiia kontroliu za navchalnoiu diialnistiu uchniv narodnykh shkil Ukrainy u druhii polovyni KhKh stolittia: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky» / I. P. Repko. – Zhytomyr, 2008. – 20 s.